

առջին՝ աշխարհաբարի դատը, հակառակ զորաբարեաններու. որովհետեւ նոր լեզուն անհրաժեշտ պայմանն էր ժողովրդական զարթոնքին. երկրորդ՝ պայքար կղերին դէմ, ոչ կրօնքի. և գլխաւորապէս այն աւանդաւ մով մտայնութեան դէմ, որ կը խափանէր Եւրոպայէն եկող ամէն գիտական, գրական ու կրթական շարժում. երրորդ՝ պաշտպանութիւն եւրոպական քաղաքակրթութեան բարիքներու մուտքին մեր մէջ, որով միայն կարելի էր իրագործել ազգային յառաջագիմութիւնը: Հիւսիսարեւելի անդրանիկ թիւին մէջ՝ նախ երկար յօգուածով մը, որ Հայկական լեզուի Խորհուրդը խորագիրը կը կրէ, ան կը յորդորէր սիրել հայրենի լեզուն, ուսումնասիրել զայն, և մշակել արդի պահանջներուն համաձայն. յետոյ Հայերի Կոչումը մարդկութեան մէջ յօգուածը դիտում ունի ցոյց տալու՝ թէ հայը կը պատկանի ազնուական ցեղի մը, և թէ մեծ դեր ունի կատարելք մարդկային քաղաքակրթութեան համար. սակայն հարկաւոր է որ ընդունի իր մէջ ինքը նախ արեւմտեան ազգերու զարգացումին բարիքները, որպէս զի իր կարգին կարենայ արեւելքի մէջ կատարել քաղաքակրթութեան ռազմաւարտի գեր: Պատմաբան Խաչոյ ազգի, ուրիշ յօգուած մ'է, ուր Նազարեանց կը յորդորէ քննական հայեացքով մօտենալ մեր ազգային հին անցեալին, գտնելու համար ներկայ աղետալի վիճակին պատճառները ու դաս հանել պատմութենէն: Ս. Թարգմանիչներ յարը երկար յօգուածով՝ կը հակադրէ Ե. Գարու գրական ու մշակութային հսկայ շարժումը, իրեն լուսաւորութեան դար, իր օրերու կղերական դասուն, որ ըստ իրեն դադրած էր իր կրօնական ու մշակութային առաքելութենէն:

Նազարեանցի նպատակը յայտնի է. ցնցել հայ ժողովուրդը, ցոյց տալ անոր իր վերաբերման, բարոյական թուլութիւնը ու ներշնչել սէրը դէպի վերանորոգութիւն. ժողովուրդը պէտք է հսկէ իր բախտին, իր ճակատագրին և ոչ թէ քանի մը անձեր, կրօնական թէ

աշխարհական՝ տէր ըլլան անոր և քաշկըռտեն զայն իրենց հաճելի կողմը. որովհետեւ «Ժողովուրդն է ազգն ու եկեղեցին»: Խիզախ ու վտանգաւոր արտայայտութիւն մը՝ որմէ կը գրգռուէին եկեղեցականները, առանց ըմբռնելու իր միտքը: Նազարեան շեշտեց նաեւ անհրաժեշտութիւնը ազգային ուսումնասիրաններու՝ երկասարգ սերունդի կրթութեան համար, տպարաններու անհրաժեշտութիւնը, և թատրոնի հարկը՝ որ կրթութեան ուրիշ միջոց մ'էր: Հիւսիսարեւելի արդիւնքն էր իսկապէս թատրոնի զարկը, որ այդ թուականներուն սկսաւ ու զործեց Մոսկուա և Թիֆլիս, բանաստեղծութիւնը՝ որ Ռ. Պատկանեանով, Մ. Նալբանդեանով և Ս. Շահազիզով հրապարակ իջաւ երգելու հայրենիքը, անոր ցաւերը և ազատութեան հօր երգը:

Նազարեանց հրապարակագրի իսկական տիպար մ'էր, բայց իր շրջանակը, իր ժամանակակիցները խեղդեցին իր եռանդը ու իր հոգեւոր բոլոր կայծերը: Նիթէ երբեք Ս. Նազարեանց ապրէր Պոլիս, գուցէ աւելի ասպարէզ գտնէր ու աւելի ազատութիւն իր գաղափարները ծառայելու: Այնիւ հոգի մը, ի բնէ, չգործածեց բնաւ կիրքն ու զայլը՝ կոյր ու մոլի. լրջութիւնն ու իմաստութիւնը գերակշիռ էին իր մէջ. և այդ էր պատճառը, որ հուսկ կընց իր ուսերը պայքարին մէջ, շահելով սրբազան դատի մը պէս իր իրաւունքը ապագային անաշտ քննողներու առջեւ: Միքայիլ Նալբանդեան, որ իր առաջին աշխատակիցն էր, կրքի մարզն էր ընդհակառակն, պայքարող, օրական հարցերը ծեծող ու հարուածող իր կծու լեզուով, բայց ասոր ալ կը պակսէր ողջմտութիւնը, հաւասարակշռութիւնը և ճշմարիտ հասկացողութիւնը:

Յաջորդ թիւով խօսք մ'աւ Գրիգոր Արծրունիի մասին:

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ

(Արտատպուած է ձեղինակի «Պատմաբան Երան Զայ Գրականութեան» գրքէն, որ մասնաւորապէս տակ է):

ՔԱՆԻ ՄԸ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊՐՈՖ. ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑԻ ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԱԾ

«ՕԳՈՒՏ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ» ԳՐԳԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆԻ մը տարիներ առաջ, 1940-ին, Հայաստանի պատմութեան և հնագիտութեան ինստիտուտի հոգաւորեամբ ու ողբացեալ բանասէր Ստ. Մալխասեանցի խմբագրութեամբ լոյս տեսաւ Ամիրտովլաթի կարեւոր երկերէն «Օգուտ բժշկութեան» հատորը:

Գիրքը բաղկացած է երկու մասերէ, մին՝ Ուսումնական թղթերու վերնագիրը կը կրէ ու նուիրուած է մարդակազմութեան, սաղմաբանութեան, բնախօսութեան և առողջապահութեան, իսկ երկրորդ մասը՝ Գիրք թղթերու տունարի կոչուածը՝ կը պարունակէ հիւանդութիւններն ու անոնց դարմանումը:

Այս երկու մասերուն հում նիւթը մատակարարելու և ձեռագրերու բաղդատական պրոպագանդով ճիշտացնելու տաղանդաւոր գործը, կատարուած է Պրոֆ. Լեւոն Յովհաննէսեանի ու բժիշկ Ա. Մելիքեանի համագործակցութիւնովն ու թափուած ճիգերովը:

Բայց այս գրքին ամէնէն էական ու ամէնէն հետաքրքիր մասը մեծանուն բանասէրին կողմէ գրի առնուած 30 էջ գրաւող հմտալից յառաջաբանն է ու երկրորդ գծի վրայ ալ՝ գրքին վերջաւորութեան գետնադրուած ծանօթութեանց և բանավեճերի հատուածներն են:

Այս մասերուն մէջ քանի մը աչքառու սխալներ սպրդած են, որոնք սրբագրութեան կը կարօտին, և բանասիրական տեսակէտով խոցելի կարգ մը կէտեր կան, արժանի քննութեան առնուելու:

Ահաւասիկ սրբագրութեան կարօտ այդ վրիպակները:

Ա. — Յառաջաբանին է. էջին մէջ, Անգիտաց անպէտի գրութեան թուականը 1484 գրուած է, մինչդեռ 1482 պէտք է ըլլայ, ինչպէս որ նոյնինքն Մալխասեանց յաջորդ էջին մէջ իսկ 1482 գրած է:

Բ. — Յառաջաբանի ժե. էջին մէջ Մալխասեանց Ամիրտովլաթի երկերուն մասին խօսելով կը գրէ՝ «բացի այս երեք հիմնական աշխատութիւններէն» Ամիրտովլաթ գրել է, ինչպէս վերը յիշեցինք՝ գիրք ռամկականը: Նա քաղաքական է նաեւ մի համառօտ թղթական քաղցիրք, 26 էջից բաղկացած, որ կրում է վերնագիր «Բառ Գաղիստի թղթականին այս է», գրուած է 1468-ին: Իրաւացի է սակայն տարակուսիլ թէ Ամիրտովլաթի թարգմանութիւն ըլլայ. Նորայր բիւզանդացի «12րդ դարու թարգմանութիւն եղած պէտք է ըլլայ այս», կ'ըսէ, աւելցնելով. «բայց անշուշտ աւելի ընդարձակ էր այն և ընկերացած ճիշտ մեկնութիւններով»: (Հմտ. Բազմալեզու 1926, էջ 68):

Իսկ Տրեթ. վահրամ Թորգոմեան Բազմալեզուին նոյն էջի վրայ կը հարցնէ. «Արդեօք Գաղիկի բժշկարանին մէջ գտնուած բառացանկին և Գաղիանոսի բառերուն միջեւ աղերս մը կարելի չէ՞ ենթադրել: Բոլոր հայ բժշկարաններու մէջ զրտնուած բառակարգութիւնները մեծ մասամբ «ԲԱՌԲ ԳԱՂԻԱՆՈՍԻ»-ին հետեւողութեամբ յօրինուած են: